

Latijnse traditie in Europa

Openingscollege
11 februari 2021
Thomas Velle

Waar bevinden we ons?

Latijn

taalvaardigheid

- 9) Taalbeheersing I
- 10) Taalbeheersing II
- 11) Lectuur van Latijnse Teksten

geschiedenis & cultuur

- 12) Literatuur van de Oudheid
- 13) Latijnse traditie in Europa

letterkunde

- 14) Letterkunde 1

taalvaardigheid

- 3) Vertaaltheorie & -praktijk

taalkunde

- 4) Taalkunde 1
- 5) Taalkunde 2

letterkunde

- 6) Letterkunde 2
- 7) Receptiegeschiedenis: de klassieke traditie
- 8) Letterkunde 3

Receptiegeschiedenis is in eerste instantie een cultuurhistorisch wk. Het verdiepende equivalent van Latijnse traditie.

Onze corona-aanpak

AFWISSELING TUSSEN ONLINE COLLEGES
EN PRACTICA ON CAMPUS

PRACTICA: NADRUK OP INTERACTIE.
JULLIE GEVEN MEE VORM AAN DE
COLLEGES

VEEL LEZEN TER VOORBEREIDING,
MAAR IN VERTALING

Vandaag

1. Wat is een cultuurgeschiedenis van het Latijn?
2. Verkenning van de kernbegrippen 'Latijn', 'traditie' en 'Europa'
3. Praktisch – hoe genieten en slagen?

A. Wat is een cultuur- geschiedenis van het Latijn?

1. Wat is cultuurgeschiedenis?

Traditioneel

- "een geschiedschrijving die zich richtte op cultuur als één samenhangend verschijnsel, of op de cultuur van bepaalde regio's en landen." (Burke, 18)
- Focus op "de klassieke 'canon' van meesterwerken uit de kunst, literatuur, filosofie, natuurwetenschappen, enzovoort." (19)

Voorbeelden

- Burckhardt, Jakob. *Die Kultur der Renaissance in Italien* (1860)
- Huizinga, Johan. *Herfsttij der Middeleeuwen* (1919)
- Curtius, E.
R. *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter* (1948)

1. Wat is cultuurgeschiedenis? (2)

Probleem

- Veelheid aan bronnenmateriaal en dus zeer selectief, impressionistisch en anekdotisch
- Gaat uit van culturele homogeniteit, en niet van sociaal-economische en culturele diversiteit

'Oplossing'

- "Cultuurhistorici dienen niet voor de verleiding te zwichten om teksten en beelden uit een bepaalde periode te behandelen als spiegels, als eenduidige reflecties van de tijd die hun betoog feilloos ondersteunen." (38)

1. Wat is cultuurgeschiedenis? (3)

Invulling van 'cultuur'

- Literatuur, architectuur, schilderkunst, beeldhouwkunst, muziek,...
- Maar ook 'angstcultuur', 'wapencultuur', 'jongerencultuur', 'populaire cultuur', enz.

Methodologieën

- Historische antropologie
- Microgeschiedenis
- Postkolonialisme
- Feminisme
- Ideeëngeschiedenis
- Mentaliteitsgeschiedenis
- Sociologie

- Land?
- Tijdvak?
- Taal?

2. Een cultuurgeschiedenis van wat?

Cultuurgeschiedenis van een land?

- Heersers of bepaalde politieke constellaties faciliteerden het gebruik van Latijn of deden het opflakkeren, soms in nieuwe streken
- 'Natie' is problematisch
- Geen vastomlijnde regio waarin gelijkenissen kunnen vastgesteld worden

LTIE 1

Cultuurgeschiedenis van een tijdvak?

- Latijn overleeft de Romeinen op vele manieren
- Latium het begin, maar in principe geen einde...
- Een tijdvak is nog altijd te groot om homogeniteit te constateren

Cultuurgeschiedenis van een taal?

- Meertaligheid was al in de oudheid een realiteit, zowel mondeling als schriftelijk
- Vroege periodes van nationale literaturen onmogelijk los te zien van de Latijnse traditie of omgekeerd

2. Een cultuurgeschiedenis van wat?

Narratieve mentaliteitsgeschiedenis van een kosmopolitische cultuur vormgegeven door beoefenaars van het Latijn

- Mentaliteitsgeschiedenis (Burke, *Strengths and Weaknesses of the History of Mentalities*, 439)
 - Collectieve attitudes > individuele
 - Aandacht voor perceptie, vooroordelen, gedachten, ideeën en theorieën
 - Op zoek naar structuur, categorieën, metaforen en symbolen
- Kosmopolitisme
 - Gedeelde cultuur, verbindende factor op basis van een taal
 - Openheid van karakter: overspant politieke regio's, gebruik van volkstalen, interactie met andere kosmopolitische talen, enz...
- Een universum van teksten
 - Alleen attestaties van gesproken taal, vooral literatuur in brede zin
 - Welke omstandigheden brachten teksten voort?
 - Wie schreven teksten?
 - Hoe geven teksten blijk van een algemene mentaliteit?
 - Andere cultuuruitingen van belang in zoverre ze de 'mentaliteiten' die zich manifesteren in het Latijn onderlijnen of ondermijnen

2. Een cultuurgeschiedenis van wat?

Verdere afbakening nodig:

1. Over welke periode(s) van het Latijn spreken we?
2. Wat verstaan we onder 'Europa'?
3. Hoe onderzoeken we de 'traditie' in kwestie?

B. Verkenning van de kernbegrippen

1. Latijn: het
leven van een dode
taal beschrijven

1. Latijn: het leven van een dode taal beschrijven

Wanneer werd het Latijn een dode taal? Of leeft het nog steeds?

In wat volgt zal ik eerst bespreken hoe het kwam dat het Latijn verdween als moedertaal, terwijl het tegelijkertijd zijn unieke rol verwierf als de gemeenschappelijke voertaal voor mensen uit verschillende taalgroepen. Hierna zal ik die taal wat meer in detail bekijken, wat de verschillen waren tussen de regio's en hoe dit Latijn afweek van het Latijn uit de oudheid. [...] Ik zal echter niets zeggen over het uitsterven van het Latijn, aangezien de taal nog volop leeft.

(Tore Janson, *Latijn. Cultuur, geschiedenis en taal*, 82)

Latijn een dode taal?

Johann Nicolaus Funck, *Adolescentia Latinae Linguae tractatus*, 1720-1750:

- De origine Latinae linguae
- De pueritia
- De adolescentia
- De uirili aetate
- De imminenti
- De uegeta
- De inerti ac decrepita Latinae linguae senectute.

- De latina lingua decumbente et mortua
- De latina lingua renata

1. Latijn: het leven van een dode taal beschrijven

- Cycliciteit en veerkracht van het Latijn
- Complexe verhoudingen tussen gesproken - en geschreven taal, Latijn en volkstalen
- Materiële cultuur, schrijf- en leescultuur

Materiële cultuur Schrijf- en leescultuur

- Evoluties in beschikbaarheid, prijs en know-how zorgen op hun beurt voor nieuwe evoluties in de schrijf- en leescultuur
- Kantelpunten:
 - Ambrosius van Milaan (339-397), de eerste van wie wordt gezegd dat hij in stilte las + ontstaan van *codices*
 - Revolutie van de schriftcultuur onder de Karolingen
 - Drukperstijdperk (1450 – vandaag)

1. Latijn: het leven van een dode taal beschrijven

Vier periodes

Literatuur van de Oudheid

- Klassieke oudheid: stichting van Rome (753 v.C.) tot stichting van Constantinopel (330)
- Late oudheid: bekering van keizer Constantijn tot de opkomst van de Islam (7de eeuw)
- Middeleeuwen: cultuurpolitiek onder Karel de Grote (vanaf 769) tot Dante Alighieri (†1321)
- Vroegmoderne tijd: oeuvre van Francesco Petrarca (†1374) tot vandaag (met duidelijke cesuur in de late 18de eeuw)

1. Latijn: het leven van een dode taal beschrijven

Vier periodes

- Klassieke oudheid

Taal van...

- het gesproken woord (ook de literatuur!)
- moedertaalsprekers (ook lage bevolking)
- natuurlijk (tot op bepaalde hoogte...)
- een imperium
- 'pagane' Rome

- Late oudheid

- Middeleeuwen

- Vroegmoderne tijd

Taal van...

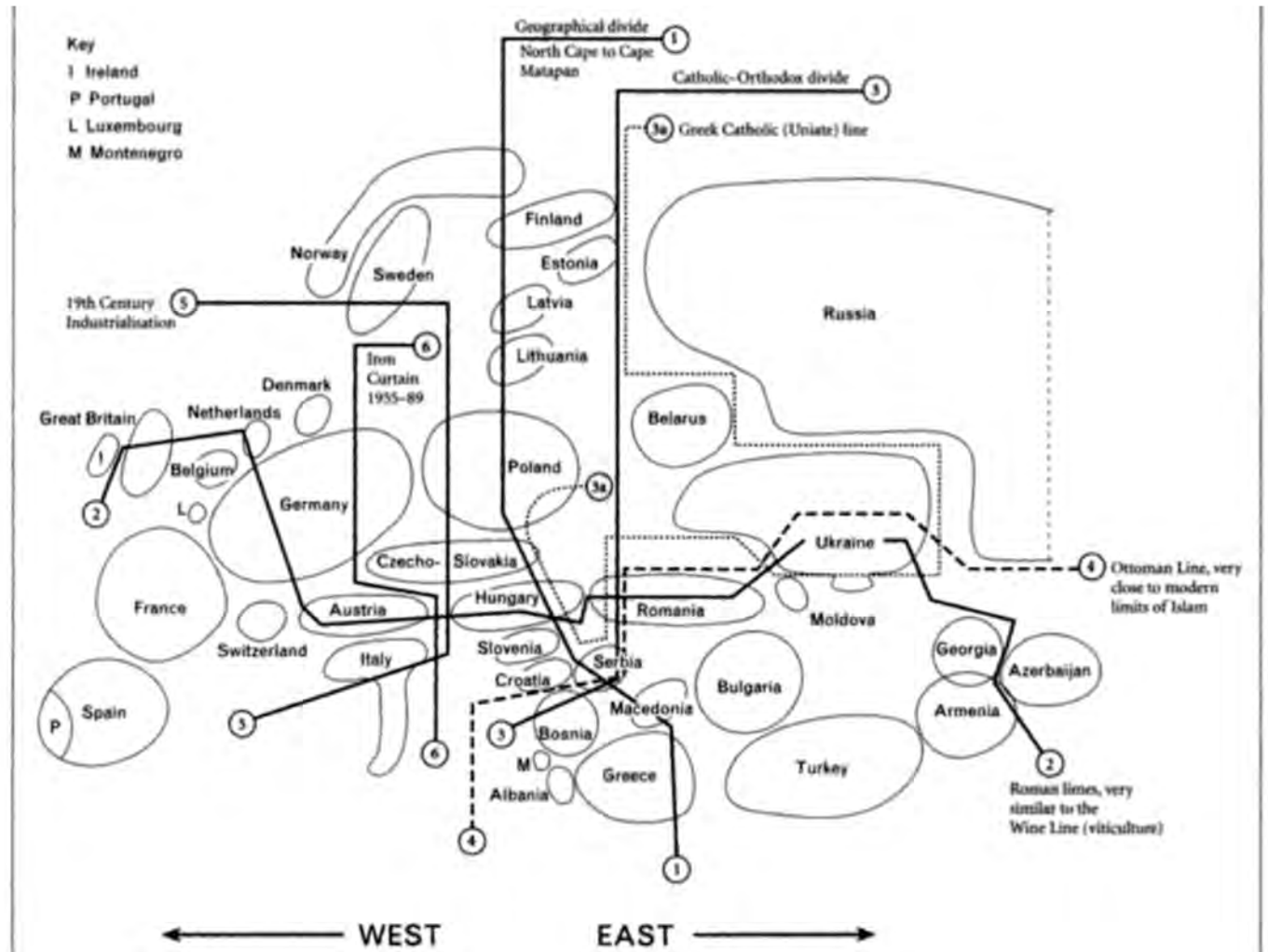
- het schrift (maar ook vb. de liturgie!)
- tweedetaalverwerwers (onderwijs!)
- artificieel
- een cosmopolis (of soms ook een imperium)
- (veelal Christelijk) Europa

2. Europa:
grenzen en
centra in kaart
brengen

2. Europa: grenzen en centra in kaart brengen

- "Eurocentrism is a matter of attitude, not content." (Davies, *Europe. A History*, 16)
- Centrum en periferie
 - Inzoomen op culturele centra
 - West-Europa, met excursies daarbuiten

3. Traditie: omgaan met continuïteit en breuken

= "bepaalde vormen van kennis en vaardigheden die van de ene generatie op de volgende worden doorgegeven" (Burke, 44)

< *tradere*

Voordeel: "Aangezien er in dezelfde samenleving gemakkelijk veelsoortige tradities naast elkaar kunnen bestaan – wereldlijk en geestelijk, mannelijk en vrouwelijk, intellectueel en militair, enzovoort – bevrijdt het concept 'traditie' cultuurhistorici van de veronderstelling dat er een eenheid of homogeniteit in een bepaald 'tijdperk' zou bestaan. Vanuit dit perspectief is er niet één soort Middeleeuwen, niet één soort Verlichting, niet één vorm van welke historische periode dan ook." (Burke, 44)

3. Traditie: omgaan met continuïteit en breuken

Probleem: de paradox van 'traditie'

- Paradox 1: "Enerzijds kan een schijnbare vernieuwing de persistentie van de traditie maskeren. [...] "Anderzijds kan de uiterlijke vorm van een traditie de vernieuwing maskeren." (Burke, 44-45)"
 - Vb. De val van het West-Romeinse Rijk vs. Renaissance als veelvormige, complexe stroming
- Paradox 2: "Elke traditie wordt [...] van binnenuit verscheurd door het onvermijdelijke conflict tussen universele regels en specifieke, altijd aan verandering onderhevige situaties. Juist om te overleven, moet een traditie zich aanpassen." (Burke, 45)
 - Vb. (Zoveelste) dood van het Latijn door modern-wetenschappelijke interesse (19de eeuw)

3. Traditie: omgaan met continuïteit en breuken

Aandacht voor:

- kantelpunten en langdurige stabiliteit (van een mentaliteit)
- *auctores* en *agents* (van een mentaliteit)
- Dynamieken als canoniciteit, normativiteit (*imitatio*, *aemulatio*, originaliteit),...
- Manifestaties van een mentaliteit binnen de traditie (vb. dominante genres)

De overlevering
van Latijnse
teksten

Experiment:
Welke auteurs zijn tot bij
jullie geraakt?

De overlevering van Latijnse teksten

“[T]he quantity of post-Roman texts is so extensive that it exceeds the total of all extant classical Latin texts by a factor of ten thousand. This means that all of the writings that have come down to us from ancient Rome, including all inscriptions, constitute **at most 0.01 percent of the total output**. Of this miniscule percentage, Christian texts from late antiquity represent approximately 80 percent. What is generally known as the literature of the Romans, as it is taught in school, the works of authors like Plautus, Cicero, and Tacitus, forms little more than an infinitesimal point in the universe that is Latin, albeit one that shines brightly.

The sheer numbers must be illustrated to be fully appreciated. If we assume that the sum total of Latin texts from antiquity may be snugly accommodated in five hundred volumes running an estimated five hundred pages each, we would need about ten thousand times that number, that is, at least five million additional volumes of the same size, to house the total output in Latin texts.”

Leonhardt 2013, *Latin. Story of a World Language*, 4

De overlevering van Latijnse teksten (2)

“It may come as a surprise, but a mere forty Latin dramas have come down to us from antiquity—the number of plays staged in Latin between the fifteenth and the eighteenth centuries is between five thousand and ten thousand. Only about a dozen Latin-language didactic poems have survived from antiquity; more than four hundred are known from the sixteenth to the eighteenth century. Even the number of medieval and modern epics exceeds the few classical representatives of that genre by more than a hundredfold. Only about a dozen dialogues, a genre invented by Plato, remain from Roman antiquity; the number of such works from the early modern period runs to four digits.

(Leonhardt 2013, *Latin. Story of a World Language*, 4)

De overlevering van Latijnse teksten (3)

“[...] I have discovered no fewer than 1,140 published translations of substantial texts by known authors between the invention of printing and the year 1799, and there may well be many more, especially of books published in Central Europe and not available in libraries further west. One day, when an online catalogue of all early modern European publications becomes available, these omissions will come to light.”

(Burke, ‘Translations into Latin in early modern Europe’, 65)

De 'national bias' van het Latijn

THE LATIN LIBRARY

Alcum DOI

Ammianus	Apuleius	Augustus	Aurelius Victor	Caesar	Cato
Catullus	Cicero	Claudian	Curtius Rufus	Ennius	Eutropius
Florus	Frontinus	Gellius	Historia Augusta	Horace	Justin
Juvenal	Livy	Lucan	Lucretius	Martial	Nepos
Ovid	Persius	Petronius	Phaedrus	Plautus	Pliny Maior
Pliny Minor	Propertius	Quintilian	Sallust	Seneca Maior	Seneca Minor
Silius Italicus	Statius	Suetonius	Sulpicia	Tacitus	Terence
Tibullus	Valerius Flaccus	Valerius Maximus	Varro	Velleius	Vergil
Vitruvius	Ius Romanum	Miscellany	Christian	Medieval	Neo-Latin

Miscellany

Christian

Medieval

Neo-Latin

De overlevering van Latijnse teksten (4)

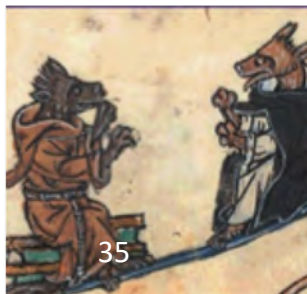
“the quantity of post-Roman texts is so extensive that it exceeds the total of all extant classical Latin texts by a factor of ten thousand. This means that all of the writings that have come down to us from ancient Rome, including all inscriptions, constitute at most 0.01 percent of the total output. Of this miniscule percentage, Christian texts from late antiquity represent approximately 80 percent. What is generally known as the literature of the Romans, as it is taught in school, the works of authors like Plautus, Cicero, and Tacitus, forms little more than an infinitesimal point in the universe that is Latin, **albeit one that shines brightly.**”

The sheer numbers must be illustrated to be fully appreciated. If we assume that the sum total of Latin texts from antiquity may be snugly accommodated in five hundred volumes running an estimated five hundred pages each, we would need about ten thousand times that number, that is, at least five million additional volumes of the same size, to house the total output in Latin texts.”

(Leonhardt 2013, Latin. Story of a World Language, 3)

Wie wel, wie niet?

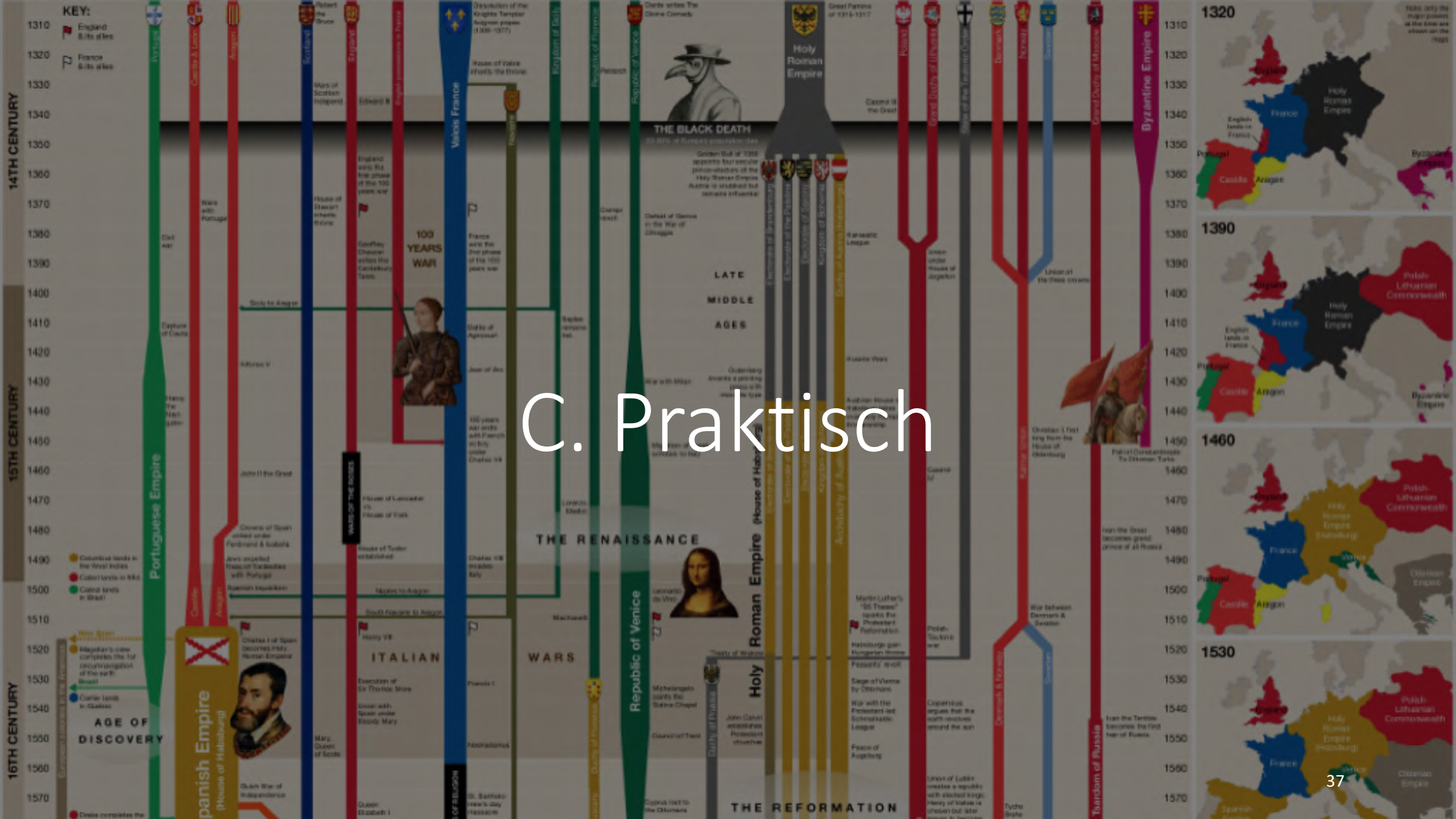
- Centraal staan teksten (+ eventueel de rol van het gesproken woord)
- 'Literatuur' wordt breed opgevat
- Geen parade van 'de belangrijkste auteurs'
- Bewustzijn creëren over de dynamiek van canoniciteit (dat vandaag nog altijd speelt)
- 'Kleine' auteurs zijn soms representatiever voor een mentaliteit, of geven bepaalde centrale kenmerken duidelijker weer

Onze selectie: de 100

- 33 auteurs per periode (+ Dante Alighieri)
- *Auctores*
- Zie Ufora!

C. Praktisch

1. Het verlies van Rome: fragmentatie in het late Keizerrijk (4de-5de E)
2. Een reflectieve periode: symbiose tussen het vroege Christendom en de pagane cultuur (3de-5de E)
3. Nieuwe fundamenten: een didactische reis door 'barbaars' Europa (6de-7de E)
4. Monastiek & imperiaal: de renaissances van de Karolingers en Ottonen (8ste-10de E)
5. Scholen, kloosters en hoven: een tijd van experiment (11de-12de E)
6. Ontmoetingen & conflicten: Latijn tussen talen en culturen (12de-14de E)
7. Mens & verleden: de Italiaanse renaissance (14de-16de E)
8. Bestendigen & missioneren: geloof en onderricht ten tijde van de Reformatie en Contrareformatie (16de-17de E)
9. Denkbare & fictieve werelden: naar een wetenschappelijk en Verlicht Europa (17de-18de E)
10. Epiloog: een autopsie van Latijn in Europa (18de E tot vandaag)

Het narratief

	Datum	Uur	Lokaal	Hoofdlesgever	Inhoud
1	don 11 februari	13-16u	Aud. Lilar	Thomas Velle	Openingscollege
2	don 18 februari	13-16u	Zoom	Klazina Staat	Late oudheid: college
3	don 25 februari	13-16u	Zoom	Klazina Staat	Late oudheid: college
4	don 4 maart	13-16u	Aud. Lilar	Klazina Staat	Late oudheid: Practicum
5	don 11 maart	13-16u	Zoom	Stijn Praet	Middeleeuwen: college
6	don 18 maart	13-16u	Zoom	Stijn Praet	Middeleeuwen: college
7	don 25 maart	13-16u	Aud. Lilar	Stijn Praet	Middeleeuwen: practicum
8	don 1 april	13-16u	Zoom	Thomas Velle	Nieuwe & nieuwste tijden: college
	PAASRECES				
9	don 22 april	13-16u	120.043	Thomas Velle	Nieuwe & nieuwste tijden: college
10	don 29 april	13-16u	Aud. Lilar	Thomas Velle	Nieuwe & nieuwste tijden: practicum
11	don 6 mei	13-16u	Aud. Lilar	Thomas Velle	Slotcollege: practicum
12	don 13 mei	Hemelvaart			
13	don 20 mei	Inhaalweek			

Planning

Onze corona-aanpak

AFWISSELING TUSSEN ONLINE COLLEGES
EN PRACTICA ON CAMPUS

PRACTICA: NADRUK OP INTERACTIE.
JULLIE GEVEN MEE VORM AAN DE
COLLEGES

VEEL LEZEN TER VOORBEREIDING,
MAAR IN VERTALING

Vorbereiding lessen

Primaire teksten (online colleges)

- In vertaling!
- Latijn alleen belangrijk wanneer er naar verwezen wordt in de colleges of op de ppt's

Secundaire literatuur (on campus practica)

- Lees gericht aan de hand van de vragen (document “Vragen secundaire reader”)
- Verdeel eventueel het werk over verschillende weken of onder studiegenoten (vb. via samenwerkingsruimte op Ufora)

Evaluatie

Evaluatie: schriftelijk examen on campus

Te kennen:

- **Powerpoints (+ eigen notities):** inclusief eventuele extra passages en teksten om te situeren)
- **Primaire teksten:** situeren, bespreken en linken met andere leerstof
- **Secundaire teksten:** minstens 1 tekst met bijhorende richtvra(a)g(en) wordt een open vraag op het examen
- **Tijdslijn met 'De 100':** namen, situering t.o.v. anderen en belangrijke gebeurtenissen, belangrijkste werk

Volgende week

Het verlies van Rome: fragmentatie in het late Keizerrijk (4de-5de E)

Voor te bereiden:

- **Ausonius** († c. 395), *Ordo urbium nobilium*
- **Sidonius Apollinaris** († 489), *Panegyrici* 4 en 5 (praefationes)
- **Egeria** (late 4e eeuw), *Itinerarium* 5.10-12
- **Proba** († 353/366), *Cento Vergilianus de laudibus Christi* 1-219
- **Prudentius** († 413), *Peristephanon* 9 en 11
- **Augustinus** († 430), *De civitate dei* 11.1